

A magánkórházakról a nyíregyházi Klekner–Spányi Szanatórium (1913–1949) kapcsán

Kührner Éva dr.

A kiegyezés utáni nagy államigazgatási reform részeként elkészült és a második világháború végéig kisebb módosításokkal érvényben levő közegészségügyi törvény (1876. évi XIV. tc.) IX. fejezete részletesen szabályozta a kórházak alapításának, fenntartásának, működésének feltételeit és a gyógyintézetekkel szemben támasztott követelményeket. A kórházak tekintetében 4 szint létezett, az állami, a megyék és városok által fenntartott törvényhatósági, a községi és a magánkórházak. Ez utóbbiakat magánszemélyek, egyházak vagy társulatok tartották fenn. Az 1870–80-as évektől hatalmas kórházépítkezések és -felújítások kezdődtek. Ekkor épült több vármegyei köz-kórház. Újabb kórház-létesítési hullámra csak az 1920-as években került sor, a trianoni terület- és ezzel együtt kórházvesztés enyhítésére.

A betegek eleinte – különösen vidéken – nem szívesen mentek bajaikkal kórházba. Néhány év alatt azonban a kórházak olyan népszerűek lettek, hogy sok helyen állandósult a zsúfoltság, és az igényesebb betegek nem szívesen keresték fel azokat. Az ő ellátásukra egyre több magángyógyintézet, vagy ahogy sokukat nevezték, szanatórium jött létre. A „szanatórium” fogalom jelentett egyrészt bizonyos, főleg hosszabb ápolást igénylő betegségek gyógyítására (elme-, tüdőbaj) vagy lábadozók kezelésére szolgáló gyógyintézetet, másrészt a különleges kényelmet biztosító magánkórházat. 1939-ben a szanatórium jellegű intézetek száma már 54 volt, 10 134 betegágygal [1]. A fővárosban létesült nagyobb, 100 körüli ágygal felszerelt intézeteket (például Liget, Siesta, Fasor, Pajor szanatórium) általában egyesületek vagy gazdasági társaságok (rt., kft.) tartották fenn. Ezek a kor színvonalának megfelelő korszerű felszereltséggel rendelkeztek.

Vidéken jóval kisebb és többnyire magánszemélyek által fenntartott szanatóriumok/magánkórházak várták azokat a betegeket, akik a köz-kórházinál jobb ellátásra vágytak. Írásomban ez utóbbi intézményekkel foglalkozom.

A magánkórházakról

A harmincas évek elején hazánkban 33 volt azoknak a magángyógyintézeteknek a száma, amelyeket magánszemély (nem gazdasági társaság, egyesület, egyház, helyható-

ság stb.) működtetett [2]. Közülük 14 a fővárosban és közvetlen környezetében (Budakeszi) létesült, nagyobb befogadóképességű (17–83 közötti, átlagosan 37 ágyas) intézmény volt. Itt működtek a legrégebbi alapítású magángyógyintézetek is, például az 1859 óta fennálló dr. Batizfalvy-féle Szanatórium és Vízgyógyintézet és az 1895-ös alapítású DR. Grünwald Szanatórium. Az intézmények többsége a húszas–harmincas években létesült, és számuk a negyvenes évekig csak gyarapodott [3]. Az általában szülészeti, belgyógyászati és sebészeti ellátást egyaránt nyújtó intézmények mellett voltak specializálódtak is, például Sebészeti és Plasztikai Sebészeti Gyógyintézet, Pedagógiai Gyermekszanatórium vagy a Szt. Paula Szülőotthon. A főváros hegyeiben, de sokkal inkább Budakeszin létesült, többnyire tüdőbetegeknek épült szanatóriumok között is voltak magánszemélyek fenntartásában működők.

Vidéki magánkórházak

1932-ben vidéken 19, magánszemély által fenntartott gyógyintézet létezett, közülük 4-et a tízes, 12-t a húszas években alapítottak. 1940-re számuk 17-tel nőtt, de az addig működők közül 3 megszűnt [2, 3]. A csongrádi Dr. Gulyás Lajos Sebészeti Magángyógyintézetéről például az tudható, hogy hatévi fennállása után „... az anyagi versenyt nem bírja a tulajdonos” [2]. Az intézményekről elmondható, hogy hiányt töltöttek be környezetükben, hiszen a harmincas évek elején 8, a negyvenesben még újabb 6 olyan településen létesült, ahol nem volt más gyógyintézet. Érdekes, hogy 1940-re volt 5 olyan település (Battonya, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Nagykőrös, Orosháza), ahol a második magánkórházat hozták létre, igazolva, hogy van igény és fizetőképes kereslet a különleges bánásmódot biztosító intézményekre.

A harmincas évek évkönyvéből tudható [2], hogy a vidéki magángyógyintézetek közül 14, tíznél kevesebb helyiséggel bíró, átlagosan 14 ágyas kórház volt; a legkisebb a néhány évig létező 4 ágyas vaskúti Dr. Hiesl János Magánkórháza, a legtöbb férőhelyes a 30 ágyas kiskunfélegyházi Dr. Tomasovszky Lajos Magánkórháza volt.

Jellemző volt rájuk a sebészeti, belgyógyászati és szülészeti profil, és a felvételnél általában kizáró okot jelentett a fertőző vagy elmebetegség fennállása. A vidéki magánkórházak között is volt több szakosodott intézmény, például az orosházi Dr. Sándor Szülőotthona és Nőgyógyászati Magánkórháza, vagy a sátoraljaújhelyi Dr. Molnár Szanatórium elme- és kedélybetegek, a kőszegi Üdülőgyógyház tüdőbetegek részére. A felszereltségük pedig igazodott az intézmény profiljához. Az elmeszanatórium és a tüdőbetegeket ellátó üdülőház kivételével, 17 helyen volt műtő, 5 helyen szülőszoba. A diagnosztikát 13 helyen támogatta kémiai labor és 12 helyen röntgen. 13 helyszínen volt lehetőség fizioterápiára, elektromos kezelésekre (általában kvarc, diatermia) és 3 helyen hidrotériára.

A tulajdonos főorvosok szakképzettsége is összhangban volt a kórházak profiljával, hiszen található közöttük 8 sebész, 3 szülész-nőgyógyász. Csupán a kőszegi intézet tulajdonosa nem volt orvos, de a főorvos ez esetben belgyógyász volt. A kórházakban általában 1-1 orvos dolgozott, alkalmi konzulens és kisegítő doktorok segítségével. Az egészségügyi személyzet (ápoló, műtős, laboráns) száma 1-5 fő között mozgott (átlagosan 2 fő), ezt egészítette ki 1-9 fő (átlagosan 3) technikai, gazdasági (takarító, konyhai, adminisztratív) dolgozó.

A szobákban igyekeztek kényelmet biztosítani a betegeknek, így 10 helyen rádió, 5 helyen betegkönyvtár, 2-2 helyen házimozsi és sportolási lehetőség szolgálta a komfortot. A kórházi elhelyezési díjak a harmincas évek elején vidéken általában 10 pengő alatt voltak, attól függően, hogy hány férőhelyes szobában ápolták a beteget. Magasabb árszínvonal (12-15 pengő) mindössze 3 település (Baja, Győr, Nyíregyháza) jól működő magánkórházaiban létezett.

A Klekner-Spanyi Szanatórium

Az 1899-ben Nyíregyházán megnyílt és a betegek körében egyre jobban elfogadott és ezért állandó zsúfoltsággal küzdő Szabolcs vármegyei Erzsébet Közkórház alkalmatlan volt a nagyobb kényelmet, jobb ellátást igénylő páciensek számára. Nekik Debrecenbe, Miskolcra vagy Pestre kellett utazni gyógyulásuk érdekében. Ezért határozta el két helyi orvos, Dr. Klekner Károly (1935-től Korompay) és Dr. Spanyol Géza, hogy magán-sanatóriumot létesítsenek a városban.

Dr. Klekner Károly (1883-1972) sebész, testgyógyász, labor, radiológus és patológus szakorvos is volt. A Magyar Sebésztársaság rendszeres előadója, sőt 1938-ban elnöke is volt. 1910-től a város közkórházának sebész főorvosa, majd 1915-től igazgatója volt, nevéhez kötődik annak korszerű intézetté fejlesztése.

Dr. Spanyol Géza (1869-1946) nyíregyházi szülész-nőgyógyász és sebész szakorvos, majd 1915-től a közkórház bőr- és nemibeteg-osztályának főorvosa volt.

A két, szakmájában elismert orvos 1911. február 15-én kelt levelében kért a várostól egy 1 holdas telket in-

gyenes használatra – lehetőleg a városmajor délnyugati részén – sanatórium létesítése céljából. Indokuk a következő volt: „Városunk és megyénk, de főképp mindkettőnek kiválóan nagy középosztálya, értelmisége – szinte megkövetelik immár egy oly intézet létesítését, a hol az orvosi tudomány legmodernebb és bevált vívmányait a betegek gyógyulása érdekében alkalmazhatjuk. ... Nincsen városunknak egy igazán jól felszerelt műtőterme; nincs laboratóriuma, a hol az összes szükséges vizsgálatokat el lehetne végezni; nincsen Röntgen kabinetje a mely nélkül manapság sokszor még a betegség diagnózisát sem lehet megállapítani. ... Nekünk oly sanatórium létesítése a célunk, a mely nem csupán a leggazdagabbak számára – de a tehetősebb földművelő- és iparos osztály számára is hozzáférhető lenne” [4]. A város, bár üdvösnek találta a sanatórium-létesítés gondolatát, 1911. április 21-i ülésén mégsem támogatta a kérést, mivel a helyszínnel más terveik voltak.

Jó két év múlva mégis megnyílt a sanatórium, igaz, egy másik helyszínen, a belvárosi Kállói utca 42. szám alatt, egy eredetileg lakóházként szolgáló ingatlan átalakítása után. Az eredeti elképzelések is módosultak, hiszen nem rendeztek be „Zander-szerű” vízgyógyintézetet, „villanyos fürdőt, villanyos izzasztó kamrát, masszage-t”, amit a bejárók is igénybe vehettek volna [4]. Nem csoda, hogy nagy sajtóvisszhang kísérte az eseményt, hiszen az ország vidéki településein még ritkaság számba ment az effajta sanatórium, mindössze Szolnokon (1910), Sátoraljaújhelyen (1911) létezett addig, és ekkortájt létesült Baján is.

Kleknerék 1912 novemberében kérték a Belügyminisztériumtól a sanatórium használatba vételének engedélyezését, amit 1913 májusában, kisebb műszaki kiegészítések elvégzése után, meg is kaptak. Ezt megelőzően azonban február 9-én, vasárnap délután 6 órakor ünnepélyesen bemutatták a város lakóinak és a sajtó képviselőinek a 12 férőhelyes intézményt.

A sanatórium létesítése nagy szenzáció lehetett a városban, mert néhány héten belül két cikk is megjelent róla a helyi sajtóban, a *Nyírvidékben*. Ebből tudható, hogy a pácienseket hat világos, kertre néző, zárt folyósóra nyíló, zajtól mentes, barátságos szobában tudták elhelyezni. A szobák közül kettő 3-3 beteg, kettő 2-2 beteg és kettő 1-1 beteg számára állt rendelkezésre. Volt a sanatóriumban aszeptikus és szeptikus műtő, és a röntgenezésen kívül lehetőség volt bakteriológiai és szövettani vizsgálatok végzésére is.

Az újságírók tolmácsolták a közönség háláját a vezetőknél „...a nagy anyagi áldozatokkal létesített régi hiányt pótló modern intézmény megvalósításáért...” [5]. Klekner és Spanyol ekkor már a város legtöbbet adózó polgárai között voltak, tehát volt erre a nemes célú, de alapvetően üzleti vállalkozásra fordítható vagyonuk. Kiemelték a cikkek azt is, hogy „Klekner országos hírű sebész már ma is, teljes garancia arra nézve, hogy ugyanazt itt helyben fellelhetjük, a miért eddig a fővárosba kellett betegünkkel menni” [5]. Jelezték a cikkírók az intézmény te-

1. ábra | A Klekner-Spanyi Szanatórium hirdetése

vékenységi körét is, ami két vezető orvosa szakképzettsége ismeretében érthető: „Különös célja a sebészeti, szülészeti és nőgyógyászat körébe tartozó betegségek gyógykezelése. A sanatórium azonban belgyógyászattal is foglalkozik és éppen ezért fel van szerelve a klinikai belgyógyászati vizsgálatok és laboratóriumi munkálatok végzésére is. Van nagyszerű Röntgen készüléke. Végez Wassermann vizsgálatokat. Ad diétás kúrákat” [5]. Fertőző betegeket azonban ide sem vették fel. A szolgáltatáskínálat idővel nem változott, amit a korszak sajtóhirdetése is tükröznek (1. ábra).

A sanatórium ápolási díjai eleinte 5–12 korona között voltak az elhelyezés függvényében, ehhez társultak az orvosi gyógykezelés és speciális gyógyszerek költségei. Lehetőség volt térítés ellenében hozzátartozók ellátására is [6]. A fizető betegek mellett elláttak életmentésre szoruló pácienseket, és közismert volt az is, hogy Klekner főorvos a szegény betegeket sanatóriumában ingyen gyógyította.

A sanatórium bővítése

Az intézmény sikeres és jövedelmező vállalkozás volt, ezért egy évtized után felmerült a bővítés kérdése, amely csak egy új építésű korszerű épület lehetett. A szomszédos, egykori Krúdy-telekre álmódott emeletes épület tervét már 1923 nyarán elkészítette Piszer János építőmester [7]. Az épület csak 1927-re épült fel 20 000 korona költségen [8]. A 17 ágyasra kibővített sanatóriumot ekkor már Klekner egyedül tartotta fenn és ugyanazzal a profillal működtette tovább (2. ábra).

Átadását ismét nagy sajtóvisszhang kísérte. Egy, a *Nyírvidék*-ben megjelent írásból tudhatjuk, milyen is volt valójában ez a kibővített új sanatórium: „Az új épület-rész a régiből nyílik és annak a kiegészítője. Az eddigi műtőterem helyén marad, a röntgenlaboratórium a régi szárnyból az új épület első földszinti szobájába került. Ahol eddig a röntgen volt, oda most dr. Klekner Károly rendelő-

2. ábra | A Klekner Szanatórium új épülete

je került. Az új sanatóriumi rész betegszobái az emeleten vannak. Nyolc gyönyörűen kifestett és előkelő ízléssel berendezett szoba van itt egyes betegek részére. Mind más színhatású, mind kellemes, enyhe tónusú, ilyen a folyosó is... Az emeleti szobák közül a nyolcadik a szülészoba, ennek speciális a berendezése. A hófehér szoba mellett fürdőszoba van. A sanatórium régi szárnyában vannak a kettős ágyas, társasszobák, a konyha és egyéb szükséges helyiségek. Az új rész földszintjén van az igazgató főorvos lakása. Az egész új épület alá van pincézve és a hatalmas boltíves pincerészek külön látnivalói az új épületnek” [9]. A gyógyítás, valamint az ápolás színvonala, amit egyházi ápolók végeztek, kitűnő volt. A betegek maguk választhatták meg orvosukat. A sanatórium főorvosa mellett szükség esetén kezeléseket végzett néhány neves nyiregyházi specialista is a sanatóriumban.

A háború után

Az intézmény a város egyik fontos egészségügyi intézményeként működött a háború végéig. Spányi Gézát, az egykori társtulajdonost Klekner bűjtatta a nyilas uralom idején. 1944 októberében, a város ostroma előtt Korompay Klekner főorvos parancsra elhagyta a várost. Németországba került, egy hadikórházat vezetett 1944–45 telén. Egy amerikai tisztfeleség komplikált szülésének levezetése után csábították Amerikába. Vagyonának kárpótlása mellett, egy jól felszerelt sanatóriumot ígértek neki. Ő 1946 februárjában mégis hazajött oda, ahol meghurcoltatás és közel kétévi börtön, végül felmentő ítélet várta. De megvádolták a fiát is, Ifj. Dr. Korompay Károlyt, közkórházi sebész alorvost, aki ennek következtében 1946. július 1-jétől lemondott állásáról. Nem maradt más számára, mint magángyakorlat folytatása. Négy helyi orvos kollégájával (Frankó Sándor szülész-nőgyógyász, Szabó Károly sebész, Simon Jenő belgyógyász és Losonczy Ferenc fül-orr-gégész, szemész) 1947 novemberében közzé tettek egy hirdetményt, hogy december 1-jétől a régi Korompay-féle sanatórium helyén meg-

nyitják szanatóriumukat. *„Öten álltunk össze szakorvosok és eljövendő munkánkat egyrészt orvosi múltunk, másrészt a jövőbe, az ország újjáépítésébe vetett bizodalunk és munkakészségünk határozza meg”* – hirdette a helyi Venkovits-nyomdában készült röplap [10]. Kérték a kollégákat, hogy betegeknek ajánlják a szanatóriumot, ahol lehetőség van arra is, hogy a beutalást végző orvos használja az infrastruktúrát és az asszisztenciát.

A Korompay Szanatórium azonban az akkori politikai helyzetben nem létezhetett tovább. Egy egészségügyi magánvállalkozás működése ellentétes volt a kialakuló szocialista rendszer szellemével, pláne, ha az a magánvállalkozás összekapcsolódott a keresztény nemzeti szellemiségű Korompay család nevével.

Dr. Havas Sándor, a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezetének főtitkára levelet írt Pálfy Ernő főispánnak az intézmény megszüntetése érdekében. A főispán végül 1949. január 15-én az alábbi levélben utasította Dr. Moskovits Károly tiszti főorvost a szanatórium bezárására: *„A Magyar Orvosok Szabad Szakszervezetének nyíregyházi csoportjától nyert értesülés szerint Nyíregyházán a Korompai-féle szanatóriumban olyan vállalkozás működik, amelyet politikai okokból békétárazott (politikai okból elbocsátott), nyugatos, reakciós és antidemokratikus gondolkodású orvosok tartanak fenn. Alaposan feltételezhető, hogy ez a vállalkozás politikai fertőző gócot jelent, amely antidemokratikus és a rendszerrel szemben ellenséges elemek gyülekezési helyéül szolgál. Épen ezért felkérem Tiszti főorvos Urat, hogy ennek lehetőségét saját hatáskörében szüntesse meg...”* [11].

A magánszanatórium tehát közel 4 évtizednyi működés után bezárta kapuit. Értékes épületét előbb diákotthonnak használták, majd 1952–2012 között a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójának adott helyet. Ma üresen

áll, de a kapu díszes mintázatának „K” betűi őrzik egykori tulajdonosuk, az országos híró sebész, Korompay Klekner Károly emlékét.

Irodalom

- [1] *Kapronczay, K.*: Chronicles of 125 years Hungarian health development. [Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből.] Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Budapest, 2001. [Hungarian]
- [2] Year Book of Hungarian Health Institute, 1934. [Magyarország gyógyintézeteinek évkönyve, 1934.] A Magyarország Klinikáinak és Kórházainak Szövetsége, Budapest. [Hungarian]
- [3] *Scholcz, K.*: Hungarian hospitals and other health institution in 1940. [Magyarország kórházai és más gyógyintézetei az 1940. évben.] Magyarország Klinikáinak és Kórházainak Szövetsége, Budapest, 1942. [Hungarian]
- [4] Major's documents. [Polgármesteri iratok.] Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (MNLSzSzBML), V. B. 77. 477. dob. 118/1911. [Hungarian]
- [5] Sanatorium in Nyíregyháza. [Szanatórium Nyíregyházán.] Nyírvidék, 1913, 34(11), 5–6. [Hungarian]
- [6] Sanatorium of Nyíregyháza. [A nyíregyházi szanatórium.] Nyírvidék, 1913, 34(42), 7. [Hungarian]
- [7] Engineer's documents. [Mérnöki Hivatal iratai.] MNLSzSzBML, V. B. 83. III. 3. dob. (1839–1959). [Hungarian]
- [8] What's Nyíregyháza is building. [Mit épít Nyíregyháza?] Nyírvidék, 1926, 47(50), 2. [Hungarian]
- [9] The sanatorium Nyíregyháza new architectural beauty, is ready. [Nyíregyháza új építészeti szépsége a szanatórium, készen áll.] Nyírvidék, 1927, 48(91), 3. [Hungarian]
- [10] Advertisement. [Hirdetés.] Venovits Nyomda, Nyíregyháza, 1947. [Hungarian]
- [11] Land agent's documents. [Főispáni iratok.] MNLSzSzBML, IV. B. 401. XXI. 1. 6/1949. [Hungarian]

(Kührner Éva dr.,
e-mail: e.kurner@gmail.com)

Az *Orvosi Hetilap* egyes számai megvásárolhatók a Mediprint Orvosi Könyvesboltban.

Cím: Budapest V., Múzeum krt. 17. – Telefon: 317-4948